

עניין התשובה - לשוב לקרבת ה' כשהוא עודנו בקלקולו, על ידי החרטה, והקב"ה מקבלו

ואמר: "שאלו לחכמה (=היא החכמה הטבעית, הבאה מהכרת הטבע) חוטא מה עונשו?" והשיבה (משלי יג, כא): "חֲטָאִים תְּרַדֵּף רָעָה". וזה כי החטא הוא חסרון בעולם, ואין ראוי שיהיה נמצא חסרון בעולם. ולכך תרדף אותם הרעה - להאבידו מן העולם. ומכל מקום אין החכמה אומרת: "הנפש החוטאת תמות" כי נמצא בעולם הרע גם כן¹⁵.

אבל הנבואה, שהיא מן הש"י, ואין דבר רע יורד מלמעלה, לכך הנבואה אומרת (יחזקאל יח, ד): "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת". שלא יהיה נמצא החוטא שהוא רע, כמו שלא נמצא רע למעלה.

ואמר "שאלו לתורה חוטא מה עונשו?", והתורה שהיא תיקון האדם, שהרי כל התורה היא תיקון האדם, וגם בזה התורה היא תיקון האדם. ולכך התורה אומרת: "יביא אשם ויתכפר" - שזה תיקון של החוטא.

אבל השם יתברך אומר ש"יעשה תשובה". כי החוטא אשר יש לו לב נשבר ונדכה על חטאו, הוא ית' מקבלו בשביל זה, וזהו מידת הש"י¹⁶.

הערות - ילמד עניים דרכו

15 כלומר מצד חכמת הטבע, החטא הוא כמו תפוח רקוב - הוא קיים בעולם, אלא שאין הוא טוב וההמלצה היא לאבדו. אבל מצד הנבואה שהיא הראייה הרוחנית, המסתכלת למעלה, אין מקום וקיום כלל לרע. כי בשורש אין רע בעצם אלא רק העדר של טוב, ולכן לחוטא אין קיום כלל. ולקמן הוא מוסיף לפרש שהחכמה שהיא מצד הטבע אומרת מה יקרה לחוטא מצד הטבע, שכיוון שהחטא רע - טבעי הוא שהרע ידבק בחוטא וירדוף אותו. והנבואה, לעומת זאת, מדברת בשם גזרת הדין והענישה האלוהית על שמרד במלך שחייב מיתה.

ועיין לקמן שהמהר"ל מתרץ את השאלה: כיצד התורה והנבואה וחכמת הטבע אינן תואמות את ההנהגה האלוהית? והשיב: הן אומרות מצד כבוד המלך, אך לא מצד הנהגתו - עיין לקמן.

16 כלומר עניין התורה הוא התיקון של העולם. החטא גרם לקלקול רוחני ואותו הקרבנות מתקנים. אבל לקב"ה יש יכולת לקבל את האדם עם קלקולו. התשובה רק מלמדת על ההכרה בטעות, על החרטה, וכשאדם מתחרט - הקב"ה מקבלו בקלקולו. החכמה, הנבואה והתורה עוסקות בכיעור הרע. רק הקב"ה יכול לקבל את האדם עם רעתו, ונושא את עונו, ללא תיקון, רק בחרטה ושבירת הלב על מה שעשה. וזה עניין התשובה. אך לאחר שכבר נתקרב אל הקב"ה - ממילא החטא מסתלק, כי אצל ה' 'לא יגורך רע'. וזה ההפרש בין התורה שמציעה דרך לתקן את קלקול הרע על ידי הקרבן, לבין התשובה - שאינה מתקנת את הרע, אלא רק מאפשרת חזרה את קרבת ה', ועל ידי זה ממילא הרע מסתלק ואין לו מקום. והוא מאמר הכתוב: "אנכי אנכי הוא מוחה פשעך" וכו'.

מהלך זה קצת קשה מדברי הרמב"ם בהל' תשובה, שכתב שאין הקרבן מכפר אלא בתשובה, ואילו כאן במדרש נראה שאלו שתי דרכים שונות. ויש לומר שיש שתי בחינות בתשובה: יש שמתחרט על הרע שעשה וכו', ויש שמתחרט על שהתרחק מה' ומבקש חזרה את קרבתו (עיין תהלים נא ודו"ק). התשובה הראשונה היא חלק מהתהליך של הקרבן לתקן את הרע, ואילו התשובה השנייה היא דרך התשובה שנותן בורא עולם, שאינה עוסקת כלל בתיקון הרע אלא רק בקרבת ה'. וזהו התירוץ לפסוק (דברים לא, יז) "ואמר ביום ההוא: הלא על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות

ובמדרש (ויק"ר ז; סוטה ה,ב): "זְבַחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשֻׁבָה" (תהלים נא,יט) - אמר רבי יהושע בן לוי: כמה גדולים נמוכי רוח, שבזמן בית המקדש, אדם מביא עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות, שנאמר: 'זבחי אלוהים רוח נשברה'. ואין תפילתו נמאסת, שנאמר: 'לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה'. זבדי בן לוי ורבי יוסי בן פטרס ורבנן, חד אמר: אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע! אם תקבלני בתשובה - יודע אני ששלמה בני בונה בית המקדש ומקריב כל קרבנות שבתורה, מן הדין קריא: 'זבחי אלוהים רוח נשברה... היטיבה ברצונך וגו' אז תחפוץ זבחי צדק'. וחורנא אמר: מנין לעושה תשובה שמעלין עליו כאילו עלה לירושלים ובנה בית המקדש ומזבח והקריב כל קרבנות שבתורה? שנאמר: 'זבחי אלוהים רוח נשברה'.

אמר רבי אבא בר יודן: כל שפסל בבהמה - הכשיר באדם.¹⁷ עד כאן.

ופירוש (מדרש) זה, כי מי שיש לו לב נשבר ונדכה, דבר זה נחשב כאילו מקריב עצמו אל הש"י, שהרי זוכח רוחו ונשמתו. ולכך אמר דוד: אם אתה מקבלני בתשובה מובטח אני שיעמוד שלמה ויבנה בית המקדש ומקריב כל הקרבנות, מפני שיצא שלמה מן דוד שהיה מקריב עצמו בתשובה אל הש"י. ולכך אם אתה תקבלני בתשובה, אשר התשובה הוא שמקריב עצמו אל השם יתברך - יצא ממני בן שהוא יבנה בית המקדש להקריב כל הקרבנות. ואחר סבר, כי האדם עצמו נחשב כמו מקדש, שהאדם הוא כמו בית נחשב¹⁸, ואם האדם הוא קדוש - נחשב האדם בית המקדש קדוש, ואם חטא - טימא בית המקדש הזה, ולפיכך החוטא שטימא בית המקדש שהוא האדם וחוזר בתשובה - כאילו בנה בית המקדש מחדש והקריב קרבן.

ובלא זה גם כן אמרו: גדולים נמוכי רוח לפני השם ית', כמו שמבואר בנתיב הענווה

הערות - ילמד ענוים דרכו

האלה ואנכי הסתר אסתיר פני... והקשו המפרשים: מדוע אין הקב"ה מקבל את תשובתם? אלא שלא הצטערו על הריחוק מהקב"ה אלא רק על הרעות שמצאו אותם, ובוזה צריך תשובה עם יסורים כדי שהרע יתוקן. ולא דמי לתשובה שהיא "עד ה'".

וזה ביאור דברינו בסוף תפילת עמידה של יום כיפור: "אֱלֹהֵי! עַד שְׁלֹא נִוְצַרְתִּי אֵינִי כְּדָאֵי, וְעַכְשָׁו שְׁנוּצַרְתִּי כְּאֵלֹו לֹא נִוְצַרְתִּי. עֶפְרֹ אֲנִי בְּחַיִּי קַל וְחִמְרֵי בְּמִיתָתִי. הֲרִינִי לְפָנֶיךָ כְּכִלִּי מְלֵא בֹוֶשֶׁה וְכִלְמָה. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׁלֹא אֶחְטֵא עוֹד. וּמָה שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מִזֶּחֶק בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּיבִים. אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יְסוּרִים וְחֲלָיִים רְעִים".

17 כאן יש תוספת במדרש, שעליה מדבר המהר"ל בהמשך ואינו מצטט אותה, וז"ל המדרש: "אמר רבי אלכסנדר: ההדיוט הזה, אם משמש הוא בכלים שבורים - גנאי הוא לו, אבל הקדוש ברוך הוא - כלי תשמישו שבורים, שנאמר: 'קרוב ה' לנשברי לב'; 'הרופא לשבורי לב'; 'זאת דכא ושפל רוח'; 'זבחי אלוהים רוח נשברה'".

18 עיין תענית יא,ב: "לעולם ימור אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו... והטעם שכמו שהשכינה שורה במקדש, כך גם נשמתו שורה בגופו. ועיין כוזרי ב,כו; רבנו בחיי שמות כה,ט. ועל כן מצאנו בתורה טומאת מקדש וטומאת אדם.

מסלול 1: יום ג, ג באלול	מסלול 3: יום א, ה באלול
מסלול 2: יום ד, ג באלול	מסלול 4: יום ג, ה באלול

(פרק א) שנחשב כאילו הקריב קרבן, רק שאין נחשב כאילו בנה בית מקדש, רק החוטא שטימא ובטל בית המקדש, נחשב תשובתו כאלו חזר ובנה אותו והקריב קרבן בתוכו - הוא נמיכת הרוח שיש לכל בעל תשובה.

ואמר ר' אדא: "כל שפסול בבהמה כשר באדם". פירוש, כי הבהמה פסול שלה כאשר יש מום בגופה, מפני שהמום הוא תחילת איבוד הגוף, והגוף כאשר נאבד - הוא חוזר לעפר ואינו קרב אל השם יתברך (כי כל מהותה הוא הגוף והוא נאבד). אבל באדם כאשר רוחו נשברה מפני חטאו, הרוח כאשר נסתלק לגמרי - הוא למעלה (=כשנפש האדם נשברת אל ה' היא מתעלה ומתקרבת אליו יותר) כדכתיב (קהלת יב, ז): "וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים". ולכך עולה (הרוח למעלה) כאשר נשבר גם כן. ודבר זה הוא הקרבה לשמים. ולכך: "זבחי אלוהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה".

ומה שאמר כי "כלי תשמישו של השם יתברך - כלים שבורים", מפני כי (המידה שמביאה את האדם לדבקות) אל השם יתברך היא הענווה, שהמידה הזאת הוא מידת הפשיטות¹⁹, ולכך כליו של השם יתב' - שבורים, כי השבור הוא הפשיטות, כאשר אין לו שם כלי כלל, ובשביל כך משתמש השם ית' בכלים שבורים (שאינן להם עצמיות אלא הם בטלים אליו לגמרי). ולכך השם יתברך אומר: "יעשה תשובה ויתכפר".

שאלות מנחות:

- ✦ מדוע מצד החכמה יש מקום לקיום הרע, ואילו מצד הנבואה אין מקום לקיום הרע כלל?
- ✦ מה ההבדל בין תיקון האדם שמציעה התורה לבין דרך התשובה שמציע הקב"ה?
- ✦ מה פירוש "רוח נשברה" - ממה היא נשברת? מה פירוש "כאילו הקריב עצמו קרבן"? מהי מידת הפשיטות?
- ✦ האם גם בעל מום גשמי בהכרח קרוב יותר לקב"ה? (עיין בדיון במשנה ברורה נג, יג)

הערות - ילמד ענוים דרכו

19 "פשיטות" - היינו שאין לאדם זה עצמיות כלל, אלא כולו בטל לקב"ה. אין לו סתירות פנימיות. כל הווייתו פשוטה ולא מורכבת, מכוונת לאלוהיה. עניין הפשיטות יחזור גם בפרקים ב, ד, ה, ז. לדעת המהר"ל ככל שדבר מורכב יותר, כך הוא חומרי יותר, וכל שהוא פשוט יותר - הוא גבוה יותר ומכוון יותר לאלוהות, שהוא "פשוט בתכלית הפשיטות".

מסלול 1: יום ג, ג באלול	מסלול 3: יום א, ה באלול
מסלול 2: יום ד, ג באלול	מסלול 4: יום ג, ה באלול